

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 416-442.
Geliş Tarihi-Received: 15.07.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 07.08.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1144007

Hacı Pîrî Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Adlı Eserindeki Arapça İbarelerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Arabic Phrases in Hacı Pîrî Efendi's Work Titled İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî

Nurgül SUCU KÖROĞLU*
Mete TAN**

Öz

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî; Hacı Pîrî Efendi tarafından 16. yüzyılda kaleme alınan, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin 1. cildinden bazı bölümlerin seçilip şerh edilmesiyle oluşturulmuş mensur bir eserdir. 172 yapraktan oluşan bu eser beş parça hâlinde farklı kişiler tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Fakat bu çalışmalar Türkçe ana metin üzerine kurulu olduğu için, eserde yer alan Arapça ve Farsça unsurlar sistematik bir şekilde ele alınamamıştır. Bu noktadaki ihtiyaca binaen 2022 yılında eserdeki Farsça unsurları detaylı bir şekilde inceleyen bir makale yayımlanmıştır. Bu makalede ise; konuyla ilgili tamamlayıcı bir çalışma olması niyetiyle, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'de yer alan Arapça ibareler sistematik bir şekilde incelenmiş; 39'u hikmetli sözler, 16'sı metne göre söyleyeni belli olan sözler, 14'ü beyit, 10'u anlamca öncesi ve sonrasına bağlı ibare, 4'ü hadis yahut hadis olup olmadığı şüpheli bulunan sözler, 3'ü şiir, 1'i mısra, 1'i kıt'a olmak üzere, eserde tespit edilen toplam 88 Arapça ibare bilgisayar ortamında yeniden yazılmış, Latin harflerine aktarılmış, tercüme yapılmış ve ulaşılabildiğimiz kadarıyla kaynakları gösterilerek ibarelerin kaynakları ile aralarındaki farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Pîrî Efendi, *Mesnevî*, şerh, Arapça, ibare, hikmetli söz.

Abstract

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî; it is a prose work that was written by Hacı Pîrî Efendi in the 16th century and was created by selecting and annotating parts of the first volume of Mevlânâ's *Mesnevî*. This work, consisting of 172 leaves, was studied as a master's thesis by different people in five parts. However, since these studies are based on the main text in Turkish, the Arabic and Persian elements in the work could not be systematically examined. Based on the need at this point, an article was published in 2022 examining the Persian elements in the work in detail. In this article; with the intention of being a complementary study on the subject, the Arabic phrases in *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* were systematically examined; 39 wise words, 16 words that are clear who said it according to the text, 14 couplets, 10 phrases related to the meaning before and after, 4 phrases that are doubtful whether they are hadith or not hadith, 3 poems, 1 verse, 1 kıt'a a total of 88 Arabic phrases were rewritten in computer environment. These have been

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya/Türkiye, e-posta: nurgulsucu@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0852-3274.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Konya/Türkiye, e-posta: metetan42@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7667-5659.

translated into Latin letters, their translations have been made, and the sources of the phrases and the differences between them have been tried to be determined by showing their sources as far as we can reach.

Keywords: Hacı Pîrî Efendi, *Mesnevî*, commentary, Arabic, phrase, wise word.

Giriş

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî'nin müellifi Hacı Pîrî Efendi, 16. yüzyılda yaşamış ve çeşitli devlet kademelerinde vazife almış ilim ehli bir zâttır. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak belli değildir. Tek eseri olan *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'nin yazımına Kanuni Sultan Süleyman döneminde başladığı ve Sultan II. Selim döneminde bu eseri tamamladığına dair, kendi ifadesi ile verdiği bilgilere dayanarak, onun kesin olarak 16. yüzyılda yaşadığını ve *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'yi de ortalama 1566-1574 yılları arasında kaleme aldığını söylemek mümkündür.¹ Çalışmaya kaynaklık eden mevcut nüsha ise, 990/1582 senesinde istinsah edilmiştir. Bu çalışmaya, daha önce yapılan ilgili tezlere (Uzunlu, 2017), (Yıldız Er, 2018), (Sevindik, 2019), (Ceylan, 2020), (Ayar, 2021) ve makaleye (Sucu Köroğlu ve Tan, 2022) de kaynaklık eden *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, Mülhak, numara 26' da kayıtlı olup 172 varaktan oluşmakta ve nüshanın her bir sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Bu şerh; Hacı Pîrî Efendi'nin çok iyi bir tasavvuf kültürüne sahip olmasının yanında, el-sine-i selâseye de hâkim olduğunu göstermektedir.

Aslen *Mesnevî*'nin 1. cildinden seçme beyitlerin şerhi mahiyetindeki bu eserde, müellifin yer yer *Mesnevî*'nin farklı ciltlerinden de ilgili konuya uygun beyitleri örnek olarak aldığı görülmektedir. Konu açıklamalarında ayetler, hadisler ve hikmetli sözlere de yer veren Hacı Pîrî Efendi, bazı yerlerde ilgili ayetlerin bir nevi tefsirini yapmaktadır. Burada; eserde yer alan Arapça ibareler, şekil ve muhteva özelliklerine göre, şayet varsa müellifin adlandırmasına da öncelikle riayet edilerek gruplandırılmaya çalışılmıştır. Sayısı en çok olan gruptan aza doğru bir sıralama yapılmıştır. Buna göre, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* de yer alan Arapça ibareler; hikmetli sözler (39), metne göre söyleyeni belli olan sözler (16), beyitler (14), anlamca öncesi ve sonrasına bağlı ibareler (10), hadis yahut hadis olup olmadığı şüpheli bulunan sözler (4), şiirler (3), mısra (1) ve kıt'a (1) olmak üzere sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Gruplar içerisindeki madde sıralamalarında ise, ilgili sözlerin eserdeki yerleri esas alınmıştır.

Çalışmanın ilk kategorisini hikmetli sözler oluşturmaktadır. Bir hayat tecrübesini belirten ve genellikle öğüt verme amacıyla söylenen söz şeklinde tanımlayabileceğimiz "hikmetli söz"ler kategorisinde; peygamberler, filozoflar, şairler gibi zeki, ileri görüşlü, feraset ve basiret sahibi, üstün vasıflara haiz insanların sözleri yer almaktadır. Her ne kadar hikmetli sözler ile atasözleri arasında bazı farklılıklar bulunsada da (Ürün, 1998, s. V), bu iki gruba dâhil edilecek sözleri net bir şekilde birbirinden ayırmak mümkün olamayacağından, hem kelâm-ı kibâr denen ve söyleyeni çoğu zaman belli olan büyüklerin sözleri hem de söyleyeni belli olmayan atasözleri bu gruba dâhil edilmiştir.

İkinci kategoriye, söyleyeninin kim olduğu Hacı Pîrî Efendi tarafından ifade edilen sözler oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan 16 sözün metne göre söyleyenleri; Hz. Ali² (3),

¹ Hacı Pîrî Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'nin genel özellikleri hakkında detaylı bilgi için bk. (Sucu Köroğlu ve Tan, 2022).

² İlk müslümanlardan, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in damadı ve Hulefâ-yı Râşidîn'in dördüncüsüdür (ö. 40/661). Tam adı Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimîdir (Fırlı, 1989, 2/371-374).

Aristo³ (2), Bâyezid-i Bistâmî⁴ (1), Cüneyd-i Bağdâdî⁵ (1), Ebû Süleymân ed-Dârânî⁶ (1), Ebû Tâlib-i Mekki⁷ (1), Ruveym b. Ahmed⁸ (1), Lokman A.S.⁹ (1), Necmeddîn-i Kübrâ¹⁰ (1), Şeyh Şiblî¹¹ (1), Yûsuf-ı Hemedânî¹² (1), Yahya b. Muâz¹³ (1) ve Zünnûn el-Mısırî¹⁴ (1)'dir. Görüleceği üzere, bu gruptaki sözlerin hemen hepsi tanınmış mutasavvıflara atfedilmektedir. Bunlardan farklı olarak eski Yunan filozoflarından Aristo'ya atfedilen iki söz daha karşımıza çıkmaktadır ki, bunları da, Abbasiler'in iktidara gelmesiyle Bağdat'ta başlayıp iki yüz yıldan daha uzun bir süre devam eden Yunancadan Arapçaya çeviri faaliyetlerinin bir ürünü olarak değerlendirmek gerekir. Felsefe ve bilim tarihi konularındaki bu çeviri hareketi, zamanında ve ileriye dönük olarak çok ciddi değişikliklere ve başarılarla öncülük etmiştir (Gutas, 2003, s. 16).

Çalışmanın üçüncü kategorisini *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'de yer alan Arapça beyitler oluşturmaktadır. Bu adlandırma Hacı Pîrî Efendi'nin bizzat kendisi tarafından yapılmıştır. Bu başlık altındaki maddelerden 4 tanesi 2'şerli beyitlerdir, 10 tanesi ise tek beyitten oluşmaktadır. Kanaatimizce, bu durum mana bütünlüğüne göre belirlenmiştir. *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'nin tamamındaki Arapça şiirlere (kıt'a, mısra ve şiir başlığı altında toplananlar da dâhil olmak üzere); klasik Arap edebiyatının meşhur şairlerinden Muhammed b. Sa'îd Bûsîrî (ö. 695/1296 [?]), Ebû Nüvâs (ö. 198/813), Mütenebbî (ö. 354/965), Lebîd b. Rebî'a (ö. 40-41/660-661), Buhtürî (ö. 284/897) ile 12. yüzyıl Arap edebiyatı şairlerinden el-Gışârî ve modern Arap edebiyatı şairlerinden Ebû'l-Feyz Muhammed b. Abdilkebîr el-Kettânî (ö. 1909) ile Sâlih Tâhâ (1860-1907)'nin şiirleri arasında rastlanmaktadır.¹⁵ Bulunan bazı şiir alıntılarının kaynaklarının tarihleri Hacı Pîrî Efendi'nin döneminden çok sonraya tekabül etmektedir. Zannımızca bu kaynaklar da daha eski dönemlerdeki şairlerden/eserlerden alıntı yapmışlardır. Bu çalışmada, yöntem olarak en eski kaynağı gösterme yoluna gidilse de, bazen yakın dönemde de olsa, ulaşılabilen tek kaynak gösterilmiştir. Zaten bu tür şiirler, dünyanın faniliği ve çeşitli güzel huylara dair genel geçerliliği olan ve çok sık rastlanan ifadelerden oluşmaktadır.

Dördüncü kategoride, anlamca öncesi ve sonrasına bağlı ibareler yer almaktadır. Bu tür ibareler çoğunlukla konuşma dilinden alınmış izlenimi veren basit tabirler olduğundan

³ İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri bulunan ilkçağ Yunan filozofudur, M.Ö. 385 – M.Ö. 322 yılları arasında yaşamıştır (Kumeyr, 1992, s. 94-108).

⁴ İlk büyük mutasavvıflardan biri olup (ö. 234/848?), tam adı Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Sürüşân'dır (Uludağ, 1992, s. 238-241).

⁵ İlk devir sûfliğinin en güçlü temsilcilerinden biri olup (ö. 297/909), tam adı Ebû'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir (Ateş, 1993, s. 119-121).

⁶ İlk zâhitlerden biri olup (ö. 215/830), tam adı Ebû Süleymân Abdurrahmân b. Ahmed b. Atıyye ed-Dârânî'dir (Kara, 1993, 8/485).

⁷ Kütü'l-Kulûb adlı eseriyle tanınan bir mutasavvıf (ö. 386/996) olup, tam adı Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekki el-Acemî'dir (Saklan, 1994, s. 239-240).

⁸ İlk sûfilerden (ö. 303/915-16) olup, tam adı Ebû Muhammed Ruveym b. Ahmed el-Bağdâdî'dir (Çift, 2008, s. 273-274).

⁹ *Kur'an-ı Kerim*'de kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğüdür (Harman, 2003, s. 205-206).

¹⁰ Kübreviyye tarikatının kurucusu olup (ö. 618/1221), tam adı Ebû'l-Cennâb Necmüddîn-i Kübrâ Ahmed b. Ömer el-Hîveki el-Hârizmî'dir (Algar, 2006, s. 500-506).

¹¹ İlk sûfilerden biri olup (ö. 334/946), tam adı Ebû Bekr Düleif b. Cahder (Ca'fer b. Yûnus) eş-Şiblî'dir (Gürer, 2010, s. 125-126).

¹² Horasanlı bir sûfi müellif (ö. 535/1140) olup, tam adı Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Eyyûb el-Hemedânî'dir (Tosun, 2013, s. 12-13).

¹³ Seyr ü sülûk makamlarından bahseden ilk sûfilerden biri olup (ö. 258/872), tam adı Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muâz b. Ca'fer er-Râzî'dir (Çift, 2013, s. 257-258).

¹⁴ İlk dönem sûfilerinden biri olup (ö. 245/859 ?), tam adı Zünnûn Ebû'l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısırî el-İhmîmî'dir (Tosun, 2013, s. 575-576).

¹⁵ İlgili şairler hakkında detaylı bilgi için bk. (Ürün, 2015a; Ürün, 2015b).

kaynaklarda tespit edilememiştir. Bu tür kullanımlar, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'ye sohbet ve samimiyet havası katmasının yanında, eseri bilgi ve anlayış seviyesi çok yüksek olmayan insanların da anlayabileceği bir düzeyde tutmuştur. Bu ibareler başı ve sonundan bağımsız olarak anlaşılacakları için ihtiyaç duyulan yerlerde ibarenin okunuşu ve manası verildikten sonra metin içerisinde geçtiği yerler de gösterilmiştir.

Çalışmanın beşinci kategorisini hadis yahut hadis olup olmadığı şüpheli bulunan ibareler oluşturmaktadır. *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* üzerine yapılan beş farklı yüksek lisans tezinde de, Türkçe metin odaklı çalışıldığı için, metin içerisinde ayıklanması kolay olan ve başlıkla tanımlanmış bulunan ayet ve hadisler belirlenip tezlerin inceleme bölümlerinde toplu hâlde değerlendirilmiş fakat başlıksız ve ayrıştırılması zaman alan ibareler detaylı incelenemediği için bazı hadis metinleri tanımlanamamıştır. Bu makalede, bu noktada ortaya çıkan eksikliği tamamlamak niyetiyle fakat tekrara düşmeden, ayetleri ve tezlerde tanımlanan hadisleri kapsam dışı bırakarak kalan ibareler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu minval üzere yapılan incelemeler neticesinde, metinde, başlık konulmadığı için tanımlanamayan fakat *Kütüb-i Sitte*'de yer alan¹⁶ bir sahih hadis tespit edilmiş ve ilgili kategorinin ilk sırasına yerleştirilmiştir. Diğer üç maddede yer alan ibareler ise sahih hadisler grubuna girmeyip ihtilaflı bulunan ve çoğunlukla tasavvuf ehlinin hadis olarak kabul etmesine karşın hadis âlimlerinin sıhhatini kabul etmedikleri ibarelerdir.

Çalışmanın altıncı kategorisinde 3 Arapça şiir, yedinci kategorisinde 1 Arapça mısra, sekizinci ve son kategorisinde ise 1 Arapça kıt'a yer almaktadır. Bu adlandırmalar da yine Hacı Pîrî Efendi tarafından yapılmıştır.

Metnin kuruluşunda takip edilen yöntem hakkında şunları söyleyebiliriz: İlgili başlıklar altında metinde geçtikleri yerlere göre sıralanan Arapça ibareler; tarafımızdan, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* metninin tamamı dikkatli bir şekilde incelenerek tespit edilmiş, daha kolay okunabilmesi ve bazı metin tamirleriyle birlikte bilgisayar ortamında yeniden yazılmış, yanlarında iki ayrı parantez içinde varak numaraları ve *Mesnevî*'deki beyit numaraları gösterilmiştir. *Mesnevî*'deki beyit numaralarının gösteriminde Veled Çelebi İzbudak'ın tercümesi esas alınmıştır (İzbudak, 1966). Hemen altında ibarelerin Latin harfleriyle okunuşu yer almaktadır. Burada transkripsiyon işaretleri kullanılmamış sadece uzun ünlüler ile ayn (‘) ve hemze (‘) işaretleri gösterilmiştir. Daha sonra ibarelerin tercüme yapılmış, tercümelerde kelime kelime bir anlam vermekten ziyade bütüncül mana gözetilmiş, gerekli yerlerde parantez içinde ilave açıklamalar yapılmıştır. Arapça alıntılarının bazıları, ilgili kaynak eserlerle mukayese edildiğinde aralarında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar; bazen harf, bazen kelime, bazen söz dizimi, bazen de kaynak metin ile arasında eksiklik/fazlalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Makalede bu farklılıklar, belli bir düzen çerçevesinde dipnotlarla gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma esnasında ibarelerin manaları ön planda tutulmuştur. Manaya uygun olduğu müddetçe metinde Hacı Pîrî Efendi'nin alıntısına müdahale edilmemiştir. Manada bir eksiklik ya da uyumsuzluk tespit edildiğinde ise, metne, asıl kaynak eserdeki ibarenin yazılışı dâhil edilmiştir. Her iki durumda da aradaki farklılıklar, ilgili kelime/kelime gruplarının başına koyulan dipnotlarla gösterilmeye çalışılmıştır. Metnin manası gereği yapılan ilaveler köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Ulaşabildiğimiz Arapça orijinal kaynakların bir kısmı internet ortamında yer almaktadır. Bu kaynakların başlıkları, metin türleri, linkleri ve erişim tarihleri de kaynak gösterme usulüne göre yanlarında ve kaynakçada belirtmeye çalışılmıştır. Faydalanılan internet kaynakları; metin içinde "(Kaynak Sitenin Baş Harfi, Erişim Tarihi)." şeklinde kısaltılarak gösterilmiş, ilgili maddelerin en altında da kaynaklara dair kısa açıklamalar yapılmıştır. Söz konusu Arapça ibarelere çok sayıda eserde rastlanması durumunda, çeşitlilik açısından birden fazla kaynak gösterilmiştir. Farklı

¹⁶ Sahih hadislerle ilgili detaylı bilgi için bk. (Çakan, 2021).

kategorilerdeki bazı ibareler *Mesnevî*'de yer alan bir başlığın açıklaması olduğundan, bunlara beyit numarası verilmemiştir. İlgili ibarelerin hangi başlıkların açıklaması olduğu hemen altlarında belirtilmiş ve yanlarına “(başlık)” notu ilave edilmiştir. Kaynaklardaki Arapça özel isimlerin imlasında, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin yazımı esas alınmıştır.

I. Hikmetli Sözcükler (Kelâm-ı Kibârlar ve Atasözleri)

1. جذبة من جذبات الرحمن توازي عمل النقلين (7b) (İzbudak, I/4)

Cezbetün min cezebâti'r-Rahmâni tüvâzî 'amele's-sekaleyn.

Rahman'ın cezbelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin (pek çok) ameline denktir

(Aclûnî, 1421, C. 1, s. 379; Uysal, 2001, s. 391; Sühreverdî, 2007, s. 158; Yılmaz, 2013, s. 80).

2. استغنوا بالأسباب الحاملة لهم من تنزه اسرارهم في ميادين الكشوف¹⁷ (12a) (İzbudak, I/11-14)

İstağnû bi'l-esbâbi'l-hâmileti lehüm min tenezzühi esrârahüm fî meyâdîni'l-küşûfi.

Keşif meydanlarında onların sırlarını tenzih etmek yerine onları (buna) hamleden sebeplerle yetinin (Uludağ, 1992, s. 221).

Bu ibare metinde; “*Ve dahi buyururlar ki erbâb-ı müşâhedât استغنوا بالأسباب الحاملة لهم من تنزه اسرارهم في ميادين الكشوف* ya'nî semâ'-ı zikirden hâsıl olan ta'abdan çok fâyide müşâhede olunur...” cümlesinin içinde yer almaktadır.

3. شفاء القلوب لقاء المحبوب (22a) (İzbudak, I/43-45)

Şifâ'ü'l-kulûbi likâ'ü'l-mahbûbi.

Kalplerin şifası, sevgiliye kavuşmaktır.¹⁹

4. لن يلج في ملكوت السموات من لم يولد مرتين²⁰ (39b) (İzbudak, I/521-522)

Len yelice fî melekûti's semâvâti men lem yûled merrateyni.

Yeniden doğmayan, göklerin melekûtuna ikinci kez girmeyecektir (Uysal, 2001, s. 261; Sühreverdî, 2007, s. 105).

5. الاتصال بالحق بقدر الانفصال من الخلق (45b) (İzbudak, I/649)

el-İttisâlü bi'l-Hakkı bi-kadri'l-infisâli mine'l-halkı.

¹⁷ Muhammed b. İbrahim el-Kelâbâzi : عنها بالأسباب

¹⁸ Hacı Pîrî Efendi: استغنوا

¹⁹ “*Meolânâ Celâleddîn-i Rûmî, Likâ'ü'l-halîl şifâ'ü'l-'alîl ifadesini, dostların birbirleri üzerindeki tesirini dile getirirken nakletmiştir. Birincil ve ikincil hadis kaynaklarında tespit edilemeyen ifade; Şifâ'ü'l-'alîl likâ'ü'l-halîl şeklinde, lafzi değişiklik olmaksızın, terkiplerin yer değiştirilmesi suretiyle de aktarılmıştır. Metin taramalarında, Likâ'ü'l-halîl şifâ'ü'l-'alîl şeklindeki ifadeye benzer aktarılan şu rivayetler de tespit edilmiştir: Likâ'ü'l-halîl şifâ'ü'l-galîl, Şifâ'ü'l-'alîl likâ'ü'l-Celîl, Şifâ'ü'l-kulûb likâ'ü'l-mahbûb, Şifâ'ü'l-kulûb fî likâ'ü'l-meclûb” (Ak, 2021, s. 304).*

²⁰ Hacı Pîrî Efendi, bu beyitle yakın anlamı olarak “*İnsanoğlu yaratılış rahminden iki kez doğar. Bu ikincisi, bu dünyadaki annelerimizden doğuşumuzdur*” (39b) şeklinde Farsça bir beyte yer vermiştir. (bk. Sucu Köroğlu, N. ve Tan, M. (2022) Hacı Pîrî Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Adlı Eserindeki Farsça Manzumelerin Değerlendirilmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 166-208).

Cenâb-ı Hakk'a yakınlaşmak, insanlardan (yaratılmışlardan yahut kendi benliğinden) uzaklaşmak nispetindedir (Muhammed Pârsâ, 2011, s. 37).

6. كل شيء يرجع الى اصله (56b) (İzbudak, I/873-874)

Küllü şey'in yerci'u ilâ aslihi.

Her şey aslına rücu eder²¹ (İsmâil Hakkı Bursevî, t.y., 10/500; Yılmaz, 2013, s. 394).

7. بقدر الكد تكتسب المعالي ومن طلب العلى سهر الليالي (61a) (İzbudak, I/944)

Bi-kadri'l-keddi tektesibü'l-me'âlîye ve men talebe'l-'ulâ sehira'l-leyâliye.

Çalıştığın kadar şeref kazanırsın (yücelirsin). Her kim yücelmek isterse, geceleri uyumaz (ibadet eder) (Zeynüddîn el-Münâvî, 1356, C. 4, s. 505).

8. الفرصة تمرّ مرّ السحاب (61a) (İzbudak, I/943)

el-Fursatü temurru merra's-sehâb.

Fırsat, bulutun geçtiği gibi geçer gider²² (İsmâil Hakkı Bursevî, t.y., 7/319).

9. لا راد لقضائه ولا معقب لحكمه و هو احكم الحاكمين (62a) (İzbudak, I/969-970)

Lâ-râdde li-kazâ'ihî ve lâ-mu'akkibe li-hukmihi ve hüve ahkemü'l-hâkimîn.

Cenâb-ı Hakk'ın hükmünü geri çevirecek yahut arkaya bırakacak hiçbir kuvvet yoktur; O (C.C.), hükmedenlerin en güzel hüküm vericisidir²³ (İbn Ebü'l-İzz el-Hanefî, 1418, s. 107).

10. كل شيء من الظريف ظريف (62b) (Başlık)

Küllü şey'in mine'z-zarîfi zarîfün.

Zarif olandan gelen her şey zariftir.

Bu ibare metinde, "Yine Aslanın Çalışmayı Tevekküle Tercih Etmesi ve Çalışmanın Faydalarını Bildirmesi" başlığı altında yer almaktadır.

11. حقايق الاشيا ثابتة اذ في نفيها اثباتها (63b) (İzbudak, I/986-991)

Hakâyıku'l eşyâ sâbitetün iz fî nefjihâ isbâtühâ.

Eşyanın hakikati sabittir; onun yokluğu, varlığının ispatıdır²⁴ (Ebü'l-Hasan el-Kârî el-Herevî, 1995, s. 15).

²¹ İlgili ibarede; "... sonunda bize geleceksiniz." (Enbiyâ, 21/35), "... ve sonunda dönüp huzurumuza geleceksiniz." (Ankebût, 29/57), "... 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz' derler." (2/156), "... ve hepimiz sonunda O'na döndürüleceksiniz" (Yâsîn, 36/83) ayetlerine telmih vardır.

²² Bu ibaredeki "temurru merra's-sehâb" ibaresi, "...Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler..." (Neml, 27/88) ayetinden lafzen iktibas edilmiştir.

²³ Bu ibarede, "...Ve Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü geri çevirecek kimse yoktur ..." (Ra'd, 13/41) ayetine telmih vardır (K, 03.07.2022).

²⁴ "Eşyanın hakikati sabittir." sözü kelimelerin düşünce sistemlerinin temelini oluşturan ilkelerden birisidir. Detaylı bilgi için bk. (Aygün, 2016, s. 827).

12. رجال عمل لكل (72b) (İzbudak, I/1128-1135)

Li-küllü 'amelin ricâlün.

Her işin bir adamı (ehli) vardır (Nizâmü'l-Mülk Hasan b. Ali b. İshâk et-Tûsî, 1407, s. 213).

13. خذوا العلم من افواه الرجال (74a) (İzbudak, I/1141-1149)

Huzû'l-'ilme min efvâhi'r-ricâli.

İlmi, ilim ehlinin ağzından alınız (Yılmaz, 2013, s. 228).

14. كل اناء يترشح بما فيه (78a). (İzbudak, I/1265-1266)

Küllü inâ'in yetereşşehu bimâ fihî.

Her kabın içinde ne varsa, dışına o sızar (İmâm-ı Rabbânî, 2014, s. 84).

15. ففي كل شيء له آية تدلّ على أنه واحد (78b) (İzbudak, I/ 1267) (A, 15.06.2022).

Fe-fi külli şey'in lehu âyetün tedüllü 'alâ ennehü vâhidün.

Muhakkak ki her şeyde, O'nun (Cenâb-ı Hakk'ın) birliğine delalet eden bir işaret vardır (Bağdemir, 1997, s. 7).

Lebîd b. Rebîa'ya (ö. 40-41/660-661) ait bir şiirden alıntıdır.

16. دنيا زندان و ما فيها زندانيان (79a) (İzbudak, I/1293, 1295)

Dünyâ zindânün ve mâ-fihâ zindâniyân.

Dünya bir zindandır, içindekiler de zindana hapsedilmiş mahkûmlardır.²⁵

17. رحمة الله امرأ اهدى غيوبنا²⁶ إلينا (80b) (İzbudak, I/1329-1330)

Rahime'llâhu imrâ'en ehdâ 'uyûbenâ ileynâ.

Bize hatalarımızı gösteren kişiye Allah rahmet etsin (Yılmaz, 2005, s. 77).

Hiz. Ömer'e ait bir sözdür.

18. لا يحمل عطايهم إلا مطاياهم (86b) (İzbudak, I/1399-1400)

Lâ-yahmilü 'atâyâhüm illâ matâyâhüm.

(Sultanların) hediyelerini ancak (yine) onların binekleri taşır (Tosun, 2011, s. 54).

19. من اعتزل عن الخلق نجا (87a) (İzbudak, I/1410, 1412)

Men i'tezele 'ani'l-halki necâ.

²⁵ Bu ibarede; *Mesnevî'nin* birinci defterinde yer alan "Bu dünya zindandır, biz de zindandakiler. Zindanı kaz da kurtar kendini." (I/983) beytine ve "Dünya müminin zindanı ve kâfirin cennetidir" (Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, 2013, s. 194) hadisine telmih vardır.

²⁶ Yılmaz: الي

İnsanlardan uzlet eden (uzak duran) kurtulur.

20. السّفَر قطعَة من السّفَر. (88b) (İzbudak, I/1446) (Başlık)

Es-seferu kıt'atün mine's-sakar.

Yolculuk, cehennemden bir parçadır²⁷ (Yılmaz, 2013, s. 603).

Bu ibare metinde, "Rum Kayseri Elçisinin Emîrû'l-mü'minîn Ömer'den Su'âli" başlığının altında yer almaktadır.

21. الا فاسقني خمرأ و قل أنّها خمر. (93a) (İzbudak, I/1512) (Başlık) (A, 15.06.2022)

Elâ fe'skınî hamran ve kul innehâ hamrun.

(Ey sâkî) bana şarap ikram et ve "bu şaraptır" diye beni ikaz et...

Bu ibare metinde, "Elçinin Ömer'den - Allah ondan razı olsun - , Ruhların Bu Balçığa Mübtelâ Olmalarının Sebebini Sorması" başlığının hemen altında yer almaktadır. Ebû Nüvâs'a (ö. 198/813) ait bir şiirden alınmıştır.

22. الشهرة آفة. (95b) (İzbudak, I/1544-1546)

e's-Şöhretü âfetün.

Şöhret afettir (Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî, 1415, s. 167; Sa'îd Havvâ, 1424, s. 2487).

23. كلّ شيء من المليح مليح. (97b) (İzbudak, I/1572-1573)

Küllü şey'in mine'l-melîhi melîhun.

Güzel olanın her şeyi güzeldir (İsmâil Rusûhî Ankaravî, 1835, 2/72).

24. لا يحبّ غير الله. (113a) (İzbudak, I/1760-1761)

Lâ yuhibbu gayru'llâhi.

Allah'tan gayrısını sevmez, dost edinmez.

Bu ibare metinde; "Bînâ olanlar dâyimâ لا يحبّ غير الله mu'ammâsını feth idicidür ve sem'î vüi basarî didüğü esrâra vâkıf olmag-ıla kendülere vüücûd virmezler." cümlesinde yer almaktadır.

25. كمال العشق نسيان العاشق نفسه. (114b) (İzbudak, I/1777-1781)

Kemâlû'l-'aşkı nisyânû'l-'âşıkı nefsehu.

Aşkın kemali, âşğın kendini unutmasıdır (Görmek, 2019, s. 11).

26. الغريق يتشبث بكلّ حشيش. (116a) (I, 1815-1816)

el-Garîku yeteşebbesü bi-küllî haşîşin.

²⁷ Bu söz aynı zamanda, "es-Seferu kıt'atün mine'l-'azâbi" şeklinde, şüpheli hadis kategorisinde ele alınabilecek bir ibaredir (İsmâil Hakkı Bursevî, t.y., 3/429).

(Denizde) boğulan kişi, yosunlara tutunur²⁸ (Şehâbeddîn el-Hafâcî, t.y., 4/38).

27. مثل العقل كرىشة فى فلاة يقلبها الرّيح ظهرا و بطنا 29 (116b) (İzbudak, I/1819-1821)

Meseli'l-'akli ke-rîşetin fî felâtin yükallibühe'r-riyâhu zahran ve batnen.

Akıl, çölde bulunan ve rüzgârın altını üstüne getirdiği ot gibidir (İbn Ebû Âsım, t.y., 1/102; Ebü'l-Fazl el-İrâkî, 2005, s. 925).

28. الاشياء تعرف باضدادها (119b) (İzbudak, I/1857)

el-Eşyâ'ü tu'rafü bi-ezdâdihâ.

Eşya, zıddı ile bilinir (Ebû Abdullâh el-Halîmî, 1979, 31/98).

Bu ibare metinde; “*Lâ-cerem* *اشياء تعرف باضدادها* üzere zıddı ile ma'lûm idiniüp nihâyetinde fâ'idesi olanı ihtiyâr itmek gerek.” cümlesinde geçmektedir.

29. كلّ مرّ دواء (119b) (İzbudak, I/1857)

Küllü mürrin devâ.

Her acı, devadır/şifadır (Necmüddin Kübra, t.y., s. 37).

30. إنّ لكلّ شئ صقالة و صقالة القلوب ذكر الله (130a) (Başlık)

İnne li-küllü şey'in sakâleten ve sakâlete'l-kulûbi zikrullâh.

Muhakkak ki, her şeyin bir cilası vardır ve kalplerin cilası da Allah'ı zikretmektir (Yılmaz, 2013, s. 297).

Bu ibare metinde, “*Hakîm Senâi'nin 'Cân Elinde Cihân Göklerine İş Buyuran Gökler Var. Cân Yolunda Nice İnişler, Nice Yokuşlar, Nice Yüksek Dağlar ve Denizler Var' Beyitlerinin Tefsîri*” başlıklı bölümün altında yer almaktadır.³⁰

31. لو لا الحمقاء خربت الدنيا (132b) (İzbudak, I/2066-2070)

Lev le'l-humekâ'ü harabeti'd-dünyâ.

Şayet ahmaklar olmasaydı, dünya harap olurdu (Muhammed Nâsırüddin el-Bânî, t.y., 1/226).

Bu ibare metinde, “*Fi'l-vâki' bu dünyâ-yı harâb-âbâdun sûtûn u 'imâdi gafletdür. لو لا الحمقاء خربت الدنيا* *mûcibince usluluk harâblığına sebebdür hûş-ı âhiret ki sermâ-i devlet-i ebedî vü netîce-i sa'âdet-i sermedîdür.*” cümlesinde yer almaktadır.

32. القناعة سكن النفس عند عدم المألوفات (144b) (İzbudak, I/2321-2322)

el-Kanâ'atü sükûnu'n-nefsi 'inde 'ademi'l me'lufât.

²⁸ Bu ibare, *Mesnevî*'deki “*Suya batmış adam can çekişir de her ota elini uzatır.*” (Karaismailoğlu, 2017, I/1817) beytiyle aynı manayı vermektedir.

²⁹ İbn Ebû Âsım: *مَثَلُ الْقَلْبِ كَمَثَلِ رِيْشَةٍ بِأَرْضٍ فَلَاةٌ تُقَلِّبُهَا الرِّيحُ ظَهْرًا لِبَطْنٍ*

³⁰ Bu ibarede, “*Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur...*” (Ra'd, 13/28) ayetine telmih vardır.

Kanaat, alışılan şeylerin yokluğu zamanlarında nefsin sükûnet içinde olmasıdır (Abdülkerim el-Kuşeyrî, t.y., 1/294). (Arapçada مألوف aşına olunan şeyler anlamında geçmektedir.)

33. قرار القلب حيث تصادم الافاق (144b) (İzbudak, I/2321-2322)

Karâru'l-kalbi haysü tesâdümü'l-âfâkı.

Kalbin kararı (huzuru), ufukların çarpışması anında ortaya çıkar.

34. الفناعة هو الاكتفاء بالموجود و زوال طمّ عن المفقود (145a) (İzbudak, I/2321-2322)

el-Kanâ'atü hüve'l-iktifâ bi'l-mevcûdi ve zevâl-i tamma' 'ani'l-mefkûdi.

Kanaat, mevcut olanla yetinmek ve yokluk zamanlarında tama' (açgözlülük) göstermemektir.

35. الرفيق ثم الطريق الدليل ثم السبيل (157b)³¹ (İzbudak, I/2936-2944)

e'r-Refîk sümme't-tarîk e'd-delîl sümme's-sebîl.

Önce arkadaş, sonra yol; önce kılavuz, sonra yolculuk... (Sühreverdî, 2007, s. 168).

36. طريق الحق كم من عقبات (157b) (İzbudak, I/2935-2945)

Tarîku'l-Hakkı kem min 'akabâtin.

Hakk yolu, sarp geçitlerden bir geçittir.³²

37. لي مع الله (159a) (İzbudak, I/2969-2977)

Lî-ma'a'llâh

Benim Allah (C.C.) ile öyle anlarım olur ki... (Aclûnî, 1421, C. 2, s. 202; Yılmaz, 1992, s. 115; Yılmaz, 2013, s. 469).

38. من جاهد مني لاحملنهم اسرارًا (160b) (İzbudak, I/3446)

Men câhede minnî le-ahmilennehüm esrâran.

Bizim yolumuzda cihat edenlere (gayret gösterenlere), muhakkak birtakım sırlar yüklerim (veririm).³³

39. الكرامات حبيص الرجال (164b) (İzbudak, I/3516)

³¹ Bu ifade bazı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir:

الجار قبل الدار و الرفيق قبل الطريق و الزاد قبل الرحيل (Yılmaz, 2013, s. 76)

الرفيق قبل الطريق (Aclûnî, 2001, s. 493)

³² Bu ibarede, "...fakat o, *sarp yokuşa* atılmadı. *Sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin...*" (Beled, 90/11-12) mealindeki ayete telmih vardır.

³³ Bu ibarede; "*Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletteceğiz...*" (Ankebût, 29/69) mealindeki ayete telmih vardır.

el-Kerâmâtü hayzu'r-ricâli.

Keramet, erenlerin hayzıdır (Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî, 1415, 6/167).

II. Metne Göre Söyleyeni Belli Olan İbareler

1. سبحان الله حقاً انّ المولى بيقى. (8a) (İzbudak, I/5-8)

Sübhâna'llâhi hakkan enne'l-Mevlâ yebkî. (Ali bin Ebî Talib)

Allah (C.C.)'ü, ulûhiyyet makamına yakışmayan bütün sıfatlardan tenzih ederim. Muhakkak ki Mevlâ bâkîdir.

2. سكرتٌ كثرة ما شربت من كأس محبته. (13b) (İzbudak, I/15-18)

Sekirtü min kesretin mâ şeribtü min ke's-i mahabbetihi. (Yahya b. Muâz)

Onun muhabbetinin kâsesinden çok içtiğimden (dolayı) sarhoş oldum (Abdü'l-Kerîm el-Kuşeyrî, t.y., 2/491).

3. تلك خيالات تربي بها اطفال الطريقة. (23a) (İzbudak, I/51-54)

Tilke hayâlâtün türebbî bihâ atfâlü't-tarîk. (Yûsuf-ı Hemedânî)

Bunlar (ilahi) yolun çocuklarını (tarikât mensuplarını, dervişleri) yetiştiren hayallerdir (İmâm-ı Rabbânî, 2014, s. 254).

4. اللهم احشُرني اعمى فانك اجلّ و اعظم عندي من أنّ تراك عيني. (47a) (İzbudak, I/684-685)

Allâhümme ühşurnî a'mâ fe-inneke ecellü ve a'zamu 'indî min en-terâke 'aynî. (Şeyh Şiblî)

Allah'ım, beni a'mâ olarak haşret. Muhakkak ki sen, benim nazarımda, şu gözümle bana gösterdiklerinden çok yüce ve büyüksün (Ben bu gözlerle seni görmeye güç yetiremem).³⁴

5. ملكت البلاد بالفرمان فاملك القلوب بالاحسان. (66b) (İzbudak, I/1043)

Melekte'l-bilâde bi'l-fermâni fe'mliki'l-kulûbe bi'l-ihsâni. (Aristo)

Ülkeleri hükmünle fethettiğin gibi, iyiliğinle de gönülleri fethet.

6. لا نقش سرك بوزيرك فان لكل وزير وزير. (66b) (İzbudak, I/1043)

Lâ-tüfşi sırrake bi-vezîrike fe-inne li-küllü vezîrin vezîrün. (Aristo)

Sırını vezirine dahi açma, zira her vezirin bir veziri vardır.

7. من نظر في عيب نفسه اشتغل عن عيب غيره. (80b) (İzbudak, I/1329, 1330)

Men nezara fi 'aybi nefsihi işteğale 'an 'aybi gayrihi. (Hz. Ali)

³⁴ Bu ibarede, "O da şöyle der: 'Rabbim! Dünyada gören bir kimse olduğum hâlde, niçin beni kör olarak haşrettin?'" (Tâhâ, 20/125) ayetine telmih vardır.

Kişinin kendi kusuruyla meşgul olması, onu, başkalarının kusuruyla uğraşmaktan alıkoyar (Yılmaz, 2005, s. 313).

8. الرِّضَاءُ سرور القلوب بمرّ القضاء (96b) (İzbudak, I/1569)

e'r-Rızâ'ü sürûru'l-kalbi bi-mürri'l-kazâ. (Zünnûn el-Mısrî)

Rıza, kazânın acılığı karşısında kalbin huzur bulmasıdır (Muhammed b. İbrahim el-Kelâbâzî, t.y., s. 102).

9. الرِّضَاءُ استقبال الاحكام بالفرح (97a) (İzbudak, I/1569)

e'r-Rızâ'ü istikbâlü'l-ahkâmi bi'l-ferah. (Ruveyym b. Ahmed)

Rıza, kaderin hükümlerini huzurla (memnuniyetle) karşılamaktır (Muhammed b. İbrahim el-Kelâbâzî, t.y., s. 102).

10. بم يصل العبد الى الله تعالى فقال بالخرس و الصم و العمى. (100b) (İzbudak, I/1622)

Bi-me yesilü'l-'abdü ila'llâhi te'âla fe-kâle bi'l-harasi ve's-summi ve'l-'umyi. (Bâyezid-i Bistâmî)

Kul Allah Te'âlâ'ya nasıl ulaşır? (diye sordular). Dedi ki; kör, sağır ve dilsiz (olarak).³⁵

11. لا يتجلى في صورة مرتين (108a) (İzbudak, I/1731-1733)

ولا يتجلى في صورة الاثنتين

Lâ-yetecellâ fi sûratin merrateyni

Ve-lâ-yetecellâ fi sûrati'l-isneyn (Ebû Tâlib-i Mekki)

(O); bir sûrette tekrar görünmez ve iki kere ortaya çıkmaz.

Hacı Pîrî Efendi bu ibarenin hemen akabinde şu izahı yapar: "...*Ya'nî hergiz bir sûretde iki kerre yüz göstermez ve iki âyînede bir sûret ile peydâ olmaz...*"

12. (115a) إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى عِبَادًا لَيْسَ يَشْغَلُهُمْ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى خَوْفُ النَّارِ وَلَا رَجَاءُ الْجَنَّةِ فَكَيْفَ يَشْغَلُهُمُ الدُّنْيَا عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (İzbudak, I/ 1802, 1803)

İnne li'llâhi te'âlâ 'ibâden leyse yüşgühüm 'ani'llâhi te'âlâ haofü'n-nâri ve lâ recâ'ü'l-cenneti fe-keyfe yüşgühümü'd-dünyâ 'ani'llâhi 'azze ve celle. (Ebû Süleymân ed-Dârânî)

Muhakkak Cenâb-ı Hakk'ın öyle kulları vardır ki; ne cehennem korkusu, ne cennet arzusu, ne de (ne kadar şiddetli olursa olsun) dünya meşgaleleri, onları Cenâb-ı Hakk'dan alıkoyamaz³⁶ (Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, t.y., 4/310).

13. لون الماء لون إنائه (117a) (İzbudak/1819-1821)

Levnü'l-mâ'i levne inâ'ihu. (Cüneyd-i Bağdâdî)

³⁵ Haramlardan sakınıp uzuvlarını yerli yerinde kullanmak, manasına.

³⁶ Bu ibarede; "... hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler..." (Nûr, 24/37) mealindeki ayete telmih vardır.

Suyun rengi, içinde bulunduğu kabın rengidir (Necmüddin Kübra, t.y., s. 62; Uysal, 2001, s. 304).

14. يا بني لا تحقرن أحدًا لخلق ثيابه فإن ربك وربّه واحدٌ عسى أن يكون هو أحبّ الي الله منك. (146a) (Başlık)

Yâ büneyye! Lâ-tahkiranne ehaden li-halkı siyâbihi fe-inne Rabbeke ve Rabbehu vâhidün 'asâ en-yekûne hüve ehabbü ila'llâhi minke. (Lokman A.S.)

Ey oğul! Hiç kimseyi elbisesinden dolayı tahkir eyleme. Çünkü senin Rabbin de onun Rabbi de birdir (aynıdır). Belki o, Rabbinin katında senden daha sevimlidir.

Bu söz eserde; "Bedevînin, Karısına: 'Fukarâya Hakaretle Bakma, Cenâb-ı Hakk'ın İşine Hüsnüzan ile Bak, Zaruretleri Yüzünden Fakirlere Ta'n Eyleme' Diye Nasihat Etmesi" manasına Farsça bir başlığın hemen altında yer almaktadır.

15. الله تحت قباب العزّ طايفةً (153a) (İzbudak, I/2499-2503) (P, 16.06.2022).

اخفاهم من رداء الفقر إجلالاً
هم السّلاطين من اطمار مسكنة
استعبدوا من ملوك الارض اقبالاً

*Li'llâhi tahte kıbâbi'l-'izzi tâyifetün
Ahfâhüm min ridâ'i'l-fakri iclâlen
Hüm e's-selâtinü min atmâri meskenetin
İsta'bedü min mülûki'l-arzı ikbâlen (Necmeddîn-i Kübrâ)*

Cenâb-ı Hakk'ın izzet kubbeleri altında fakirlik ridasıyla (ve) celâliyle sakladığı (nice) kulları vardır ki, onlar miskinlik elbisesi giymiş sultanlardır. (Bunlar), yeryüzünün (zahirî) sultanlarından bazılarını ikballeriyle (ikballerine rağmen) köleleştirirler.

el-Gışârî'ye (12. yy. Arap edebiyatı şairlerinden) ait bir şiirden alıntıdır.

16. لو كشف الغطاء ما ازدت يقيناً (164a) (İzbudak, I/3517)

Lev küşife'l-gıtâ'ü mâ-ezdedtü yakînen. (Hz. Ali)

Şayet (gayb) perde(si) açılırdı, kesin bilimde (yakînimde) bir artış olmazdı.

Bu söz bazı kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'e atfedilirken (Fahredden er-Râzî, 1420, 31/81), bazı kaynaklarda Hz. Ali'ye atfedilmektedir (İbrahim b. Ömer el-Bikâ'î, t.y., 2/136).

III. Beyitler

Metin içerisinde, Hacı Pîrî Efendi'nin adlandırmasına göre 14 Arapça beyit yer almaktadır:

1. ظهرت شمسها فعنبت فيها (20a) (İzbudak, I/32)

فاذا اشرفت فذاك شوقي

*Zaherat şemsühâ fe-'anibet fihâ
Fe-izâ eşrakat fe-zâke şevkî*

Onun güneşi göründü ve (tüm parlaklığıyla) onun içinde belirginleşti (onun içine yerleşti, onunla bütünleşti). Ben, onun doğuşunu arzu etmekteyim.

Hacı Pîrî Efendi bu beyte; "...Vaktâ ki âyîne-i âfitâb-ı âlem-tâba mukâbil ola âfitâbun satavât-ı levâmî'i ana havâle olup âyînenün şu'â'ı eşî'a-ı âfitâba gammâz olur hakikatde zuhûr eyleyen âfitâbdur âyîne degüldür..." ibaresinden hemen sonra yer verir. Beytin akabinde ise, "...Bu sûretde 'âşik kuvvet-i 'akl ile esrârı ketm itmege kâdir olmaz." cümlesi yer alır.

2. فكيف تنكر حبًا بعد ما شهدت (43a) (İzbudak, I/136) (A. 24.06.2022).
به عليك عدول الدمع والسقم

Fe-keyfe tünkiru hubben ba'de mâ-şehidet

Bihi 'aleyke 'udûlü'd-dem'i ve's-sekam

(Ey gönül); gözyaşı ve hastalık gibi, adaletli (yalan söylemeyen) iki şahit senin aleyhine şahadet etmekte iken, sen bu aşkı nasıl inkâr edersin?

Muhammed b. Sa'îd Bûsîrî'ye (ö. 695/1296) ait bir şiiirden alıntıdır.

3. فالبحر بحر على ما كان في قدم (46b) (İzbudak, I/673-1674)
أنّ الحوادث امواج و انهار
لا يحجبك اشكال تشاهدها
عمّن تشكّل فيها فهي استار

Fe'l-bahru bahrun 'alâ mâ-kâne fî kademin

İnne'l-havâdise emvâcün ve enhârun

Lâ-yahcebenneke eşkâlün tüşâhidühâ

'Ammen teşkilu fihâ fe-hiye estârun

Muhakkak ki, deniz ezelden beri denizdir ve hadiseler (o denizden husule gelen) dalgalar ve (o denize dökülen) nehirlerdir. Gördüğün (basit) şekiller, seni o denizde ortaya çıkan (hakiki) örtüleri görmekten (fark etmekten) alıkoymasın.

4. كُنّا حروفاً عاليات لم تقل (47b) (İzbudak, I/687-689)
متعلّقات في ذرّي اعلى القل
انا انت فيه و نحن انت و انت هو
و الكلّ من هو فأسأل عمّن وصل

Künnâ hurûfen 'âliyâtin lem-tükal

Müte'allikâtin fî zürri a'le'l-kulel

Ene ente fihî ve nahnü ente ve ente Hüve

Ve'l-küllü min Hüve fe's'el 'ammen vesal

Biz; yüceler yücesi Cenâb-ı Hakk'a ilişmiş vaziyette bulunan, söylenmemiş, yüce harfler (sözler) idik. Orada (bulduğumuz yerde); ben, sen idim; biz, sen idik; sen, O idin. Her şey O'ndadır, (bu sırrı), (hakikate) ulaşımdan sor (öğren)!..

5. الا فقتلوا النفس الخبيثة بادروا (53a) (İzbudak, I/778-782)
و لا تتركوها حية و هي تموت

Elâ fa'ktülû'n nefse'l-habîsete bâdirû

Ve-lâ tetrukûhâ hayyeten ve hiye temût

Dikkat edin; bu habis nefsi öldürmeye (tüm gücünüzle) gayret edin, ve onu, kendisi öleceği zamana kadar diri bırakmayın.³⁷

6. حياة القلب علمٌ فاغتتمه (65b) (İzbudak, I/1021-1025)
و موت القلب جهلٌ فاجتنبه
و خير الرّاد للتقوى فرّده

³⁷ Beyitte, "Ölmeden önce ölünüz" (Aclûnî, 2/346; Yılmaz, 2013, s. 550) hadisine telmihte bulunulmuştur.

كفر وعظاً بك ذا فاتعظه

Hayâtü'l-kalbi 'ilmün fa'gtenimhü
Ve mevtü'l-kalbi cehlün fe'ctenibhü
Ve hayru'z-zâdi li't-takvâ fe-zidhü
[Men] kefera va'zan bike zâ fe'tte'izhü

Kalbin diriliği ilimledir, onu ganimet say; kalbin ölümü cahillikledir, ondan da sakın. Azıkların en hayırlısı takvadır³⁸, onu çoğalt, bunu reddedenin durumu senin için bir vaazdır (nasihattir), ondan alman gereken hisseyi al (İsmâil Rusûhî Ankaravî, 1835, 6/132).

7. و لم أر 39 مثال الرجال 40 تفاوتاً 7. (65b) (İzbudak, I/1030-1032) (A, 16.06.2022).

41 ا لدي المجد حتى عد الف بواحد

Ve lem-era misâle'r-ricâli tefâvüten
Lede'l-mecdî hattâ 'adde elfin bi-vâhidin

Mana erlerinin misali, şerefte, (diğer insanlara nazaran) binde bir mesabesindedir. (Şeref ve itibarda mana erlerinden daha üstününü görmedim.)

Hacı Pîrî Efendi bu beyte; "Benî-âdem dahu eger-çi sûretde birdür ammâ ma'nâ yüzinden mâbeynlerinde tefâvüt-i küllî vardır." cümlesinden hemen sonra yer verir. Beytin akabinde de; "Velâkin zâhir gözüyle bakan kişi, yakîn ehlinin derecelerini görmeye güç yetiremez." manasına Farsça bir şiire yer verir.

Buhtürî'ye (ö. 284/897) atfedilen bir şiirden alıntıdır.

8. عليك المشورة في المعضلات (66a) (İzbudak, I/1043)

فعقلان خير من الواحد
ولو لا التعاون لم يستقم
امور المعيشة للفارد

'Aleyke'l-meşverete fi'l-mu'ddalât
Fe-'aklâni hayrun mine'l-vâhid
Ve-lev le't-te'âvünü lem-ye'takim
Umûra'l-ma'îşete li'l-fârid

Güçlüklerde istişare et. Zira iki akıl bir akıldan iyidir. Yardımlaşma olmasaydı, tek başına kalmış kişinin işleri doğru dürüst yürümezdi (Bülbul, 2009, s. 270).

9. القول كاللبن المحلوب ليس له ردّ 9. (67a) (İzbudak, I/1049)

و كيف يردّ الحالب اللبن

el-Kavlü ke'l-lebeni'l-mahlûbi leyse lehu reddün
Ve keyfe yeruddü'l-hâlibu'l-lebenâ

Söz, sağılmış süt gibidir. Nasıl ki; sağılan süt (hayvanın memesine) geri dönmezse, ağızdan çıkan söz de (iyi ya da kötü) asla geri dönmez.

Bu beytin, "el-Kavlü ke'l-lebeni-Süt, söz gibidir" kısmı, aynı zamanda, hadis olduğu şüpheli bulunan metinler arasında da yer alabilir (Aclûnî, 1421, 2/162).

³⁸ Bu beyitte, "...Azıkların en hayırlısı takvadır..." (Bakara, 2/197) ayetinden nakıs iktibas yapılmıştır.

³⁹ Buhtürî: أمثال

⁴⁰ Buhtürî: تفاوتت

⁴¹ Buhtürî: إلى الفضل

10. ارید وصاله و یرید هجری (96b)⁴² (İzbudak, I/1569) (P, 23.06.2022).

و اترك ما ارید لما یرید

Ūrîdü visâlehu ve yûrîdü hicrî

Ve'truk mâ-ürîdü limâ yûrîd

Ben ona kavuşmak istiyorum, o benim ayrılığımı istiyor.

(Ey nefsim); onun isteği doğrultusunda, benim isteğimden vazgeç (Ebu'l-Bekâ ed-Demîrî, 1424, 2/268).

Sâlih Tâhâ'ya (ö. 1860/1907) atfedilen bir dörtlükten alıntıdır. Hacı Pîrî Efendi bu dörtlüğün ilk ve son mısralarını almıştır.

11. و توكلت الي⁴³ المحبوب امرى كله⁴⁴

فان شاء احياني و ان شاء اتلفا (102b) (İzbudak, I/1669-1672)

Ve tevekkeltü ile'l-mahbûbi emrî küllehu

Fe in şâ'e ahyânî ve in şâ'e etlefâ

Ben bütün işlerimde o (hakiki) sevgiliye tevekkül ettim. O dilerse beni yaşatır, dilerse zayı eder (öldürür) (Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî, 1415, 15/119).

12. جمالك في كلّ الحفايق ساير (109b) (İzbudak, I/1757, 1758)

و ليس له إلا جلالك ساتر

Cemâlûke fi külli'l-hakâyıki sâyirun

Ve leyse lehu illâ celâlûke sâtirun

Senin cemâlin (güzelliğin) bütün hakikatlerde seyretmekte ve görülmektedir. Onu, senin celâlinden başka örtecek hiçbir şey yoktur.

13. و غير تقى بأمر الناس بالتقى (142b) (İzbudak, I/2264)

طبيب يداوي الناس و هو مريض

Ve gayri takî ye'müru'n-nâse bi't-tükâ

Tabîbü'n yüdâvi'n-nâse ve hüve marîzun

(Ne acayıptır ki); kendisi takva sahibi olmayan kişi, insanlara takvayı emreder. (Ve yine ne acayıptır ki); doktor, kendisi hastayken, insanları tedavi etmeye kalkar (İbn Kesîr Ebü'l-Fidâ, 1999, 1/250).

14. إذا كان الغراب دليل قوم

سيهديهم إلى دار البوار (143a) (İzbudak, I/2272-2274)

İzâ kâne'l-ğurâbü delîle kavmin

Seyehdîhim ile dâri'l-bevâr.

Bir kavme karga kılavuzluk ederse, onları çöplüğe götürür (Ürün, 1992, s. 8).

IV. Anlamca Öncesi ve Sonrasına Bağlı İbareler:

1. لو كان بيني وبينك بحر من النار

⁴² Hacı Pîrî Efendi bu alıntıyı "' Arabî" olarak adlandırmış, metin aynı zamanda beyit özelliklerini taşıdığı için bu kategoriye dâhil edilmiştir.

⁴³ Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî: المعشوق

⁴⁴ Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî: و كالت

(54a) (İzbudak, I/786-800) لأنفیت نفسي فيها شوقاً الي لقائك

*Lev kâne beynî ve beyneke bahrun mine'n-nâr
Le-enfeytü nefsi fihâ şevkân ilâ likâ'ik*

Şayet seninle benim aramda ateşten bir deniz olsaydı, muhakkak, sana kavuşma arzusuyla kendimi o denizde yok ederdim.⁴⁵

2. العمل (64a) (İzbudak, I/947) و نعوذ بالله من ذلك العمل

Ve ne'üzü bi'llahi min zâlike'l 'amel.

Ve şöyle (kötü) bir işten Allah'a sığınırım.

Hacı Pîrî Efendi metinde bu ibareye; “Du'â-i mezkûrede olan derk-i şekâvet oldur ki Allâh te'âlâ bir kulına a'mâl-i sâliha müyesser ide lâkin fazl u 'inâyeti mu'în olmaya şekâvet-i asliyye ile girü şekâvete yitüştüre و نعوذ بالله من ذلك العمل” cümlesi içinde yer vermiştir.

3. رحمة الله امرأ عرف قدره و لم تجاوز طوره (64b) (İzbudak, I/998, 999)

Rahime'llûhü imrâ'en 'arefe kadrahu ve lem-tecâvez tavrahu.

Haddini bilen ve sınırını aşmayan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin.

4. الظلم وضع الشيء في غير موضعه (74b) (İzbudak, I/1162-1165)⁴⁶ (A, 16.06.2022)

e'z-Zulmü vaza'a's-şey'ü fi gayri mevzî'ihî.

Zulüm, bir şeyi kendisine ait olan yerin dışına koymaktır.

5. والله درّ من قال (81b) (İzbudak, I/1344-1345)

...ve li'llâhi derrun men kâle...

(Bu şi'ri) kim söylediye, Allah için güzel söylemiş.

Hacı Pîrî Efendi bu ibareyi; “Ashâb-ı 'ilm ü ma'rifet bilürler ki ızhâr-ı bahâr ve şükûfe-i lâlezârun tebessümü bâd-ı sabânun safâsına şükr-güzârlık ve tarâvet-i etrâf-ı çemen ve nezâret-i lâle vü semen i'tidâl-i hevânun huzûruna senâ-perdâzlıkdur.” cümlesi ile Farsça bir şiir metninin arasında kullanmıştır. (Şi'r) والله درّ من قال

İlgili şiirin tercümesi şöyledir: “Şükürü eda etmek için lisana muhtaç değilim, mutluluğun alenen görünmesi gibi şükürüm de meydandadır. Şükretmede, rüzgâr çiçeğe lisan değildir, zira onun (çiçeğin) şükürü, dudağın tebessümü gibi naziktir. Lale, konuşmaksızın sabah rüzgârının şükürünü eda eder, onun şükürü bahar nezaketindedir ve kırmızı renklidir. Sabâ rüzgârı, çiçeği (gülü) için benim dudağımdan bir pay aldı, onun şükürü, ruhu besleyen nefis kokulardır” (Sucu Köroğlu; Tan, 2022, s. 188).

6. لم و لا يجوز/ و ان كان كذا فيكون كذا (82a) (İzbudak, I/1351-1352)

Lem ve lâ-yecûz.

⁴⁵ Bu beyitte, Hz. İbrahim'in ateşle imtihanına (Enbiyâ, 21/68-71) ve “Ashâb-ı Uhdûd” kıssasına (Burûc, 85/4) telmih vardır.

⁴⁶ Hacı Pîrî Efendi, burada “zulüm” kavramını tanımlamıştır (W, 16, 06, 2022).

Caiz değildir ve caiz olmayacaktır.

Ve in-kâne kezâ fe-yekûn kezâ.

Şayet öyle olsaydı, böyle olurdu.

Hacı Pîrî Efendi bu ibarelere; “Zîrâ ki bu tâ’ife *و لا يجوز* bendinde giriftâr *كان كذا فيكون كذا* و ان كان كذا فيكون كذا *çâhında dil-figârlardur.*” cümlesinde ard arda yer vermiştir.

7. لا يشغله شأن عن شأن (90b) (İzbudak, I/1487)

Lâ-yüşgîluhu şe’nun ‘an şe’nin.

Hiçbir iş, Cenâb-ı Hakk’ı başka bir işten alıkoyamaz.⁴⁷

8. لا يحب الله غير الله (98a) (İzbudak, I/1574)

Lâ-yuhîbbu’llâhu gayra’llâh.

Allah (C.C.) kendinden gayrıyı (kendinden bir eser taşımayan) sevmez.

Bu ibareye Hacı Pîrî Efendi; “İttihâd-ı küllî eyleyen ‘âşık vücûdunu fânî eyleyüp *لا يحب الله غير الله* hükmî ile sîfât-ı beşerîyyetden hâlî olup dôstdan gayrı kendüde eser komaz.” cümlesinde yer vermiştir.

9. مرة بعد اخرى الى غير النهاية (98b) (Başlık)

Merraten ba’de uhrâ ilâ gayri’n-nihâye.

Sonsuza kadar, defalarca...

Bu ibare metinde, “İlâhî Akıl Kuşlarının Kanatlarının Evsâfi” başlığı altında, aşağıdaki cümlede yer almaktadır.

“Bu bir cevherdür ki ma’ârif-i zarûriyye-i külliyyedendir ve dördüncü rûh-ı fikrî ki envâ’-ı te’lîfât-ıla ‘ulûm-ı ‘akliyye-i mahziyyeyi kendü ma’lûmâtı kuvvetiyle ahz idüp istiftâh-ı ebvâb-ı ma’ârif-i şerîfe ve istifâde-i netîce-i nihâye-ı *الى غير النهاية* -‘ye kâdir olur ve beşinci rûh kudsî-i nebevî ki enbiyâyâ ve ba’z-ı evliyâyâ mahsûsdur.”

10. الناس مجزؤون بأعمالهم (103b) (İzbudak, I/1684-1685)

e’n-Nâsü mecziyyûne bi-a’mâlihîm.

İnsanlar amellerine göre cezalandırılır⁴⁸ (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, 1964, 14/338).

V. Hadis/Hadis Olup Olmadığı Şüpheli Bulunan İbareler

1. ان اهل الدَّرَجَاتِ العُلَى يراهم من تحتهم كما ترون النجم الطالع في افق من افق السماء (160b)

(İzbudak, I/3439-3442) (H, 16.06.2022)

İnne ehle’d-deracâti’l-‘ulâ yerâhüm min tahtihîm kemâ teravne’n-necme’t-tâli’a fi ufkin min âfâki’s-semâ’i.

⁴⁷ Bu ibarede, “... O, her gün yeni bir iştedir...” (Rahmân, 55/29) mealindeki ayete telmih vardır.

⁴⁸ Bu ibarede, “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” (Zilzâl, 99/7-8) mealindeki ayetlere telmih vardır.

Yüce mertebe sahipleri; semanın ufuklarından bir ufukta, parlak yıldızların görüldüğü gibi görürler (bakışları o derece keskindir) (Ebû İshâk es-Sa'lebî, 2015, s. 458; e'r-Rabbât ve diğ., 2009, 4/296). (Ebû İshâk es-Sa'lebî, 2015, 2/458).

Kütüb-i Sitte'de yer alan (Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 3658) ve hadis olduğu kesin olarak belli olan bu sözün niteliği hakkında metinde herhangi bir ibare yoktur.

2. كنت كنزاً مخفياً فأحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف (3a) (Eserin giriş bölümünde geçmektedir, bir beytin şerhi mahiyetinde değildir.)

Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'rafe fe-halaktü'l halka li-u'rafe.

Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve beni bilmeleri için halkı yarattım. (Nizâmeddîn en-Nisâbûrî, 1416, s. 269; İbrâhim b. Ömer el-Bikâ'î, t.y. s. 41; Bağdemir, 1997, s. 7; Uysal, 2001, s. 268; Ünverdi, 2009, s. 20; Yılmaz, 2013, s. 396).

3. تخلقوا باخلاق الله (7b) (İzbudak, I/4)

Tehallekû bi-ahlâkı'llâhi.

Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız (Necmüddin Kübra, t.y., s. 35; Uysal, 2001, s. 304; Sühreverdî, 2007, s. 656; Yılmaz, 2013, s. 640).

4. تجافى عن دار الغرور (119b) (İzbudak, I/1866-1868)

Tecâfâ 'an dâri'l gurûri...

Gurur yurdundan (dünyadan, aldanma yurdundan) uzaklaştı...⁴⁹ (Muhammed b. Cerîr et-Taberî, 2000, 12/101).

Hacı Pîrî Efendi bu ibareye; "...pes lâzım oldu ki تجافى عن دار الغرور kelâmını takdîm idüp mâ-şâ'e'llâhü ve mâ-lem-yeşe' lem-kâne müşâhedesi ile murâda vâsil olalar..." cümlesi içerisinde yer verir.

VI. Şiirler

1. الا إنما الدنيا كمنزل ركب (144a) (İzbudak, I/2296-2299) (P, 16.05.2022).

أراح عشياً وهو في الصبح راحل

Elâ inneme'd-dünyâ ke-menzili râkibin

Erâha 'aşiyyen ve hüve fi's-subhi râhilün

Dikkat edin, muhakkak ki dünya (binekle seyahat eden) bir yolcunun konak yeri gibidir ki; (o yolcu) akşamları istirahatete çekilir, sabahları yola çıkar.

Ebü'l-Feyz Muhammed b. Abdilkebîr el-Kettânî'ye (ö. 1909) atfedilen bir şiirden alıntıdır.

2. و سوف ترى إذا انجلى الغبار (160b) (İzbudak, I/3446)

ا فرس تحتك ام حمار

⁴⁹ Alıntı, hadis olup olmadığı şüpheli bulunan bir metinden nâkis iktibas olup, ilgili metnin tamamı şöyledir: "'Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir? Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay hâline! İşte onlar açık bir sapıklık içindedirler.'" (Zümer, 39/22) ayeti ile ilgili olarak Nebi (S.A.V.)'e: 'Ya Resulallah, göğsünü açmak nasıl olur?' diye sordular. Resulullah (S.A.V.); 'Ona nur bırakılır, göğüs de açılır, genişler' buyurdu. Bunun anlaşılır bir emaresi var mıdır, diye sorduklarında ise Allah Resulü (S.A.V.) şöyle cevap verir: 'Ebediyet yurduna dönüş, gurur yurdundan uzaklaşma, ölümlerle karşılaşmadan önce ölüm için hazırlık yapmaktır'" (Muhammed b. Cerîr et-Taberî, 2000, 12/101).

*Ve sevfe terâ ize'n-cele'l-gubâru
Efresün tahteke em humâr*

Bindiğinin at mı yoksa eşek mi olduğu, toz kalktığında (ortalık durulduğunda) görülecektir (ortaya çıkacaktır) (Abdülmelik bin Muhammed Se'âlebî, 1981, s. 345).

3. فرضع الندى في موضع السيف بالعلی (171b) (İzbudak, I/3716-3717) (A, 16.06.2022).
مضّر كوضع السيف في موضع الندى

*Fe-vaz'u'n-nedâ fi mevzi'i's-seyfi bi'l-'ulâ
Muzırrun ke-vaz'i's-seyfi fi mevzi'i'n-nedâ*

Savaş vaktinde barışı yüceltmek, barış vaktinde savaşmak kadar tehlikelidir. (Her şey yerli yerince kullanılmalı ve her nesneye vaktinde/zamanında layık olduğu kıymet verilmelidir. Kişiye layık olduğu/hakettiği şekilde davranılmalıdır).

Klasik Arap edebiyatının meşhur şairlerinden Mütenebbi'ye (ö. 354/965) atfedilen bir şiirden alıntıdır.

VII. Mısra

1. حاشا حاشاي كه من اثبات اثنين (47a) (İzbudak, I/684-685)

Hâşâ hâşây ki min isbâsti'sneyn.

İkiliğin ortaya çıkması mümkün değildir (ikisi bir olmuştur, bütünleşmiştir)... (Kolsuz, 2019, s. 108).

Hacı Pîrî Efendi bu mısraa; "Mecnûn-ı âşüfte-hâl nâm-ı Leylâyı kendü adı yanında yazılmış gördükde kendü adını mahv eyledi hemân Leylâ ismini yerinde koyup feryâd u figân eyledi kim..." ibaresinden sonra yer verir.

VIII. Kıt'a

1. شغلتم بالمقال و قد تركنا (41b) (İzbudak, I/561-563)

لناحال و للناس المقال
و قد كنا ملّيا في المقال
فقلّ مقالنا إذ حلّ حال

*Şegaltüm bi'l-makâli ve kad teraknâ
Lenâ hâlün ve li'n-nâsi'l-makâl
Ve kad künnâ meliyyen fi'l-makâl
Fe-kalle makâlünâ iz halle hâl*

Siz söz ile meşgul oldunuz, biz onu terk ettik. Bizim için hâl esastır, insanlar(ın çoğu) için söz. Muhakkak biz söz ile doluyuz, hâl söz konusu olduğunda ise sözümüz azalır.

Sonuç

Bu çalışmaya da kaynaklık eden *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* nüshası üzerinde daha önce beş yüksek lisans tezi ve bir makale çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan her biri eserin daha önce işaret edilen farklı yönleri ve farklı sayfaları üzerine odaklandığından, eserdeki Arapça ibareler kısmı hâlen çalışılmayan eksik bir alan olarak görünmekte idi. Bu araştırma, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* ile ilgili daha önce yapılan bu farklı tezleri ve eserdeki Farsça manzumeleri ele alan makaleyi tamamlayıcı bir çalışma olması niyetiyle kaleme alınmıştır.

Konu açıklamalarının çok zengin olduğu eserde, müellif yoğun bir şekilde ayetler, hadisler ve hikmetli sözlere de yer vermekte ve bazı yerlerde ilgili ayetlerin bir nevi tefsirini yapmaktadır. Eser aslen *Mesnevî*'nin 1. cildinin şerhi görünümünde olsa da, Hacı Pîrî Efendi beyitleri şerh ederken *Mesnevî*'nin diğer defterlerinden de alıntılar yaparak *Mesnevî*'yi adeta harmanlamıştır.

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî'deki Farsça alıntılar sayıca Arapça alıntılardan daha fazladır. Konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmanın verilerine göre, eserde toplam 209 Farsça alıntı mevcut iken, eserdeki ayet ve tanımlanmış hadisler dışındaki Arapça ibarelerin sayısı 88'dir. Farsça alıntılar daha çok edebî yönü ağır basan şiir tarzında ifadeler iken, Arapça ibarelerin çoğunlukla ilmî yönü ağır basan hikmetli sözlerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Buna binaen; Farsça alıntılarının kaynakları daha çok şairlere dayanmakta iken, Arapça alıntılarının kaynakları ilim ve tasavvuf ehli zevata dayanmaktadır. Nitekim o dönemde Arapçanın ilim dili, Farsçanın edebiyat dili olarak genel kabul görmesinin de bu duruma tesir ettiğini düşünmekteyiz.

Eserde; Hacı Pîrî Efendi'nin bizzat isimlerini zikrettiği, söyleyeni belli 16 Arapça ibarenin haricinde, meşhur müfessirlerin muteber tefsir kitaplarından (e's-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân*; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb e't-Tefsîru'l-Kebîr*; İbrahim b. Ömer el-Bikâ'î, *Nazmü'd-Dürer fi Tenâsibi'l-Âyâtî ve's-Süver*; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*; el-Kurtubî, *Câmi'u'l-Ahkâmî'l-Kur'ân/Tefsîrü'l-Kurtubî*; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîrü't-Taberî/Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*; Nizâmeddîn en-Nisâbü'rî, *Garâ'ibü'l-Kur'ân ve Regâ'ibü'l-Furkân*; Şehâbeddîn el-Hafâcî, *İnâyetü'l-Kâdî ve Kifâyetü'r-Râzî/Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Ma'ânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Sa'id Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*); muteber hadis kaynaklarından (*Sünen-i Tirmizî*, *el-Câmi' li-'Ulûmi'l-İmâm Ahmed/el-'Akîde*); tanınmış mutasavvıfların muteber tasavvuf kitaplarından (Abdülkerim el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*; Gazzâlî, *Mükaşfetü'l-Kulûb*; İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*; el-Kelâbâzî, *e't-Ta'arrufli-Mezheb-i ehl-i't-Tasavvuf*; Necmüddin Kübra, *Usûl-i 'Aşere - Risâle ile'l-Hâ'im - Fevâ'ihu'l-Cemâl: Tasavvufi Hayat*; Muhammed Pârsâ, *Şâh-ı Nakşibend Hazretlerinin Sohbetleri*; Sühreverdi, *'Avârifü'l-Ma'ârif: Gerçek Tasavvuf*) ve meşhur Arap şairlerinin (Bûsîrî, Ebû Nüvâs, Mütenebbî, Lebîd b. Rebî'a, Buhtürî, el-Gışârî, Ebü'l-Feyz Muhammed b. Abdilkebîr el-Kettânî, Sâlih Tâhâ) şiirlerinden yapılan alıntılarla birlikte Nizâmülmülk'ün *Siyasetnâme* adlı eserinden de bir söze rastlamaktayız. Bütün bunlar ve burada sayamadığımız diğer alıntılar, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'nin Arapça ibareler bakımından zenginlik ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Hacı Pîrî Efendi, bu kaynakların yanında, eserinin içine ustalıkla yerleştirdiği söyleyeni belli Arapça ibarelerle de; Ali bin Ebî Tâlib, Aristo, Bâyezid-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Süleymân ed-Dârânî, Ebû Tâlib-i Mekkî, Ruveym b. Ahmed, Lokman A.S., Necmeddîn-i Kübrâ, Şeyh Şiblî, Yûsuf-ı Hemedânî, Yahya b. Muâz, Zünnûn el-Mısırî gibi pek çok mana erini *Mesnevî*'nin mana çatısı altında birleştirerek İslâm dünyasının ortak kültürünü yansıtmaya çalışmıştır. Böylelikle eserini, adeta güzel kokulu farklı çiçeklerin esintisinin bulunduğu bir ilim ve irfan bahçesine dönüştürmüştür.

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî'de, ayetler ve tanımlanmış hadisler haricinde, Arapça; 39 hikmetli söz, 16 metne göre söyleyeni belli olan söz, 14 beyit, 10 anlamca öncesi ve sonrasına bağlı ibare, 4 hadis yahut hadis olup olmadığı şüpheli bulunan söz, 3 şiir, 1 mısra, 1 kıt'a yer almaktadır. Bu gruplardan biri olan öncesi ve sonrasına bağımlı ibareler, çoğunlukla konuşma dilinden alınmış izlenimi veren samimi tabirler olduğundan, kaynaklarda tespit edilme oranları düşüktür. Bu tür kullanımlar, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'ye samimi bir sohbet havası katmıştır. Aşağıdaki tabloda; *İntihâb-ı Şerh-i*

Mesnevî'deki Arapça ibarelerin türleri, sayıları ve bu çalışma ekseninde, kaynaklarına ulaşılma durumları gösterilmektedir:

Sıra No	İbarenin Türü	TOPLAM	Kaynaklarına Ulaşılanlar	Kaynaklarına Ulaşılamayanlar
I.	Hikmetli Sözler (Kelâm-ı Kibârlar ve Atasözleri)	39	31	8
II.	Metne Göre Söyleyeni Belli Olan İbareler	16	9	7
III.	Beyitler	14	9	5
IV.	Anlamca Öncesi ve Sonrasına Bağlı İbareler	10	2	8
V.	Hadis/Hadis Olup Olmadığı Şüpheli Bulunan İbareler	4	4	-
VI.	Şiirler	3	3	-
VII.	Mısra	1	1	-
VIII.	Kıt'a	1	-	1
TOPLAM		88	59	29

Kaynakça

- Abdülkerim el-Kuşeyrî (t.y.). *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye* (C. 2). Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.
- Abdülmelik bin Muhammed Se'âlebî (1981). *e't-Temsîl ve'l-Muhâdara*. y.y.: Dâru'l-'Arabîyyeti li'l-Kitâb.
- Aclûnî (1421). *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs 'Amme's-tehera mine'l-ehâdîs 'alâ Elsineti'n-nâs* (C. 2). Şam: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs.
- Ak, M. (2021). Fihî Mâ Fih'te Yer Alan Hikemî Bir Öğreti: Likâ'ü'l-Halîl Şifâ'ü'l-'Alîl. *Ma'rife Dinî Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 303-317.
- Altuntaş, H. ; Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâlî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Algar, H. (2006). Necmeddîn-i Kübrâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, s. 500-506). İstanbul: TDV Yay.
- Ateş, S. (1993). Cüneyd-i Bağdâdî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 8, s. 119-121). İstanbul: TDV Yay.
- Ayar, N. (2021). *Hacı Pîrî Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî'si (111a-172b/İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Aygün, F. (2015). "Eşyânın Hakikâti Sabittir" İlkesini Benimseyen Kelâmcıların Sofestaiyye Eleştirisi. *KADER Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 827-839.
- Bağdemir, A. (1997). *Müzekki'n-Nüfûs (Giriş-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bülbül, T. (2009). *Hümâyün-nâme (İnceleme-Tenkitledi Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ceylan, B. (2020). *Hâcî Pîrî - İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (İnceleme- Metin) (51a-110b Sayfalar Arası)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

- Çakan, İ. L. (2021). *Hadis Edebiyatı Çeşitleri-Özellikleri-Faydalanma Usulleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.
- Çift, S. (2008). Ruveyem b. Ahmed. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 35, s. 273-274). İstanbul: TDV Yay.
- Çift, S. (2013). Yahyâ b. Muâz. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 43, s. 257-258). İstanbul: TDV Yay.
- Ebû Abdullah el-Halîmî (1399/1979). *el-Minhâc fî Şu'abi'l-Îmân* (C. 3). Dâru'l-Fikr.
- Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî (t.y.). *İhyâ'u 'Ulûmi'd-dîn* (C. 4). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî (2013). *Mükaşefetü'l-Kulûb* (çev. Salih Uçan). İstanbul: Çelik Yay.
- Ebû İshâk es-Sa'lebî (2015). *el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân* (C. 33). Cidde: Dâru't-Tefsîr.
- Ebu'l-Bekâ ed-Demîrî (1424). *Hayâtü'l-Hayevân* (C. 2). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye.
- Ebu'l-Fazl el-İrâkî (2005). *el-Muğnî 'an Hamli'l-esfâr fî'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fî'l-İhyâ'i mine'l-Ahbâr*. Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- Ebü'l-Hasan el-Kârî el-Herevî (1995). *er-Redd 'ale'l-Kâ'ilîn bi-Vahdeti'l-Vücûd*. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs.
- E'r-Rabbât, H.; Seyyid İzzet 'Îd; Muhammed Ahmed Abdülvehhâb (2009). *el-Câmi' li-'Ulûmi'l-Îmâm Ahmed - el-'Akîde* (C. 22/4, s. 296). Mısır: Dâru'l-Fellâh li'l-Bahsi'l-İlmî ve Tahkîkî't-Türâs.
- Fığlalı, E. R. (1989). Ali. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 2, s. 371-374). İstanbul: TDV Yay.
- Fahreddin er-Râzî (1420). *Mefâtîhu'l-Gayb e't-Tefsîru'l-Kebîr* (C. 31, s. 81). Beyrut: Dâru İhyâ'î't-Türâsi'l-'Arabî.
- Görmek, A. E. (2019). *Mevlâna ve Yunus Emrenin Aşk Felsefelerinin Mukayesesi (Mesnevî ve Yunus Emre Divanı'nda)*. Yüksel Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Gutas, D. (2003). *Yunanca Düşünce Arapça Kültür - Bağdat'ta Yunanca-Arapça Çeviri Hareketi ve Erken Abbasi Toplumu* (çev. Lütfü Şimşek). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Gürer, D. (2010). Şiblî, Ebû Bekir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 39, s. 125-126). İstanbul: TDV Yay.
- Harman, Ö. F. (2003). Lokman. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 27, s. 205-206). İstanbul: TDV Yay.
- İbn Ebû Âsım (t.y.). *Kitâbü's-Sünne* (C. 2). y.y.: el-Mektebü'l-İslâmî.
- İbrahim b. Ömer el-Bikâ'î (t.y.). *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsibi'l-Âyâtî ve's-Süver* (C. 22). Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî.
- İbrâhim b. Ömer el-Bikâ'î, Abbâs Ahmed el-Bâz (t.y.). *Mısra'u't-Tasavvuf*. y.y.: Mekketü'l-Mükerreme.
- İbn Ebü'l-İzz el-Hanefî (1418). *Şerhu'l-'Akîdeti't-Tahâviyye*. y.y.: Vezâretü's-Şu'ûni'l-İslâmiyye.
- İbn Kesîr Ebü'l-Fidâ (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm* (C. 8). y.y.: Dâru Tayyibeti li'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- İmâm-ı Rabbânî, (2014). *Mektûbât* (çev. Hüseyin Hilmi Işık). İstanbul: Hakikat Kitabevi.
- İsmâil Hakkı Bursevî, (t.y.). *Rûhu'l-Beyân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.

- İsmâil Rusûhî Ankaravî (1835). *Fâtihu'l-Ebyât*. Mısır: Bulak.
- İzbudak, V. Ç. (1966). *Mesnevî*. İstanbul: MEB Yay.
- Kara, M. (1993). Dârânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 8, s. 485). İstanbul: TDV Yay.
- Karaismailoğlu, A. (2017). *Mesnevî*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kolsuz, H. İ. (2019). *Zeynelâbidin b. Yûsuf b. Muhammed el-Gürânî ve 'Avârifü'l-Havâs fî Tefsîri Sûreti'l-İhlâs Adlı Eseri: Tahkîk-İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Kumeyr, Y. (1992). *İslam Felsefesinin Kaynakları*. (çev. Fahrettin Olguner). İstanbul: Dergâh Yay.
- Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (1964). *Câmi'u'l-Ahkâmî'l-Kur'ân - Tefsîrü'l-Kurtubî* (C. 20). Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye.
- Muhammed b. Cerîr et-Taberî (2001). *Tefsîrü't-Taberî - Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân* (C. 24). (y.y.): Müessetü'r-Risâle.
- Muhammed b. İbrahim el-Kelâbâzî, (t.y.). *et-Ta'arruf li-Mezheb-i ehl-i't-Tasavvuf*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Muhammed Nâsırüddin el-Bânî (t.y.). *Za'îfü't-Tergîb ve't-Terhîb*. (C. 2). Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif.
- Muhammed Pârsâ (2011). *Şah-ı Nakşibend Hazretlerinin Sohbetleri*. (çev. Necdet Tosun). İstanbul: Erkam Yay.
- Necmüddin Kübra (t.y.). *Usûl-i 'Aşere - Risâle ile'l-Hâ'im - Fevâ'ihu'l-Cemâl: Tasavvufî Hayat*. (haz. Mustafa Kara). İstanbul: Dergâh Yay.
- Nizâmeddîn en-Nisâbûrî (1416). *Garâ'ibü'l-Kur'ân ve Regâ'ibü'l-Furkân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Nizâmü'l-Mülk Hasan b. Ali b. İshâk et-Tûsî (1407). *Siyaset-nâme*. Katar: Dârü's-Sekâfe.
- Sa'îd Havvâ (1424). *el-Esâs fî't-Tefsîr* (C. 11). Kahire: Dâru's-Selâm.
- Saklan, B. (1994). Ebû Tâlib El-Mekkî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 10, s. 239-240). İstanbul: TDV Yay.
- Sarı, M. (t.y.). *Arapça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: İpek Yay.
- Sevindik, B. (2019). *Hacı Pîrî Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Tercümesi İnceleme- Metin (53b-110b)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Sucu Köroğlu, N. ; Tan, M. (2022). Hacı Pîrî Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Adlı Eserindeki Farsça Manzumelerin Değerlendirilmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 166-208).
- Sühreverdî, Ş. (2007). *'Avârifü'l-Ma'ârif: Gerçek Tasavvuf* (çev. Dilaver Selvi). İstanbul: Semerkand Yay.
- Şehâbeddîn el-Hafâcî (1069). *İnâyetü'l-Kâdî ve kifâyetü'r-Râzî (Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî* (C. 8). Beyrut: Dâr-ı Sâdir.
- Şehâbeddîn Mahmûd el-Âlûsî (1415). *Rûhu'l-Ma'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî* (C. 16). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Topaloğlu, B.; Karaman, H. (1991). *Arapça-Türkçe Yeni Kâmûs*. İstanbul: Nesil Yay.

- Tosun, N. (2013). Yûsuf el-Hemedânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 44, s. 12-13). İstanbul: TDV Yay.
- Tosun, N. (2013). Zünnûn el-Mısırî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 44, s. 575-576). İstanbul: TDV Yay.
- Uludağ, S. (1992). Bâyezîd-i Bistâmî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 5, s. 238-241) İstanbul: TDV Yay.
- Uludağ, S. (1992). *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Uysal, M. (2001). *Tasavvuf Kültüründe Hadis*. Konya: Hüner Yay.
- Uzunlu, C. (2017). *Hacı Pîrî Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Tercümesi İnceleme- Metin (1b-53b)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ünverdi, Ş. (2009). *Hadis İlmi Açısından Aclûnî'nin Keşfü'l-Hafâ Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Ürün, K. (1998). *Arapça Hikmetli Sözler*. Konya: Esra Yay.
- Ürün, K. (2015a). *Klasik Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yay.
- Ürün, K. (2015b). *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yay.
- Yıldız Er, E. (2018). *Hacı Pîrî-İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî İnceleme-Metin (1-50 Varak)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İsimler İslami Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yay.
- Yılmaz, M. (2005). *Dört Halifeden Vecizeler Sözlüğü*. İstanbul: Şule Yay.
- Zeynüddîn el-Münâvî (1356). *Feyzü'l-Kadîr Şerhü'l-Câmi'i's-Sağîr* (C. 6). Mısır: el Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ.

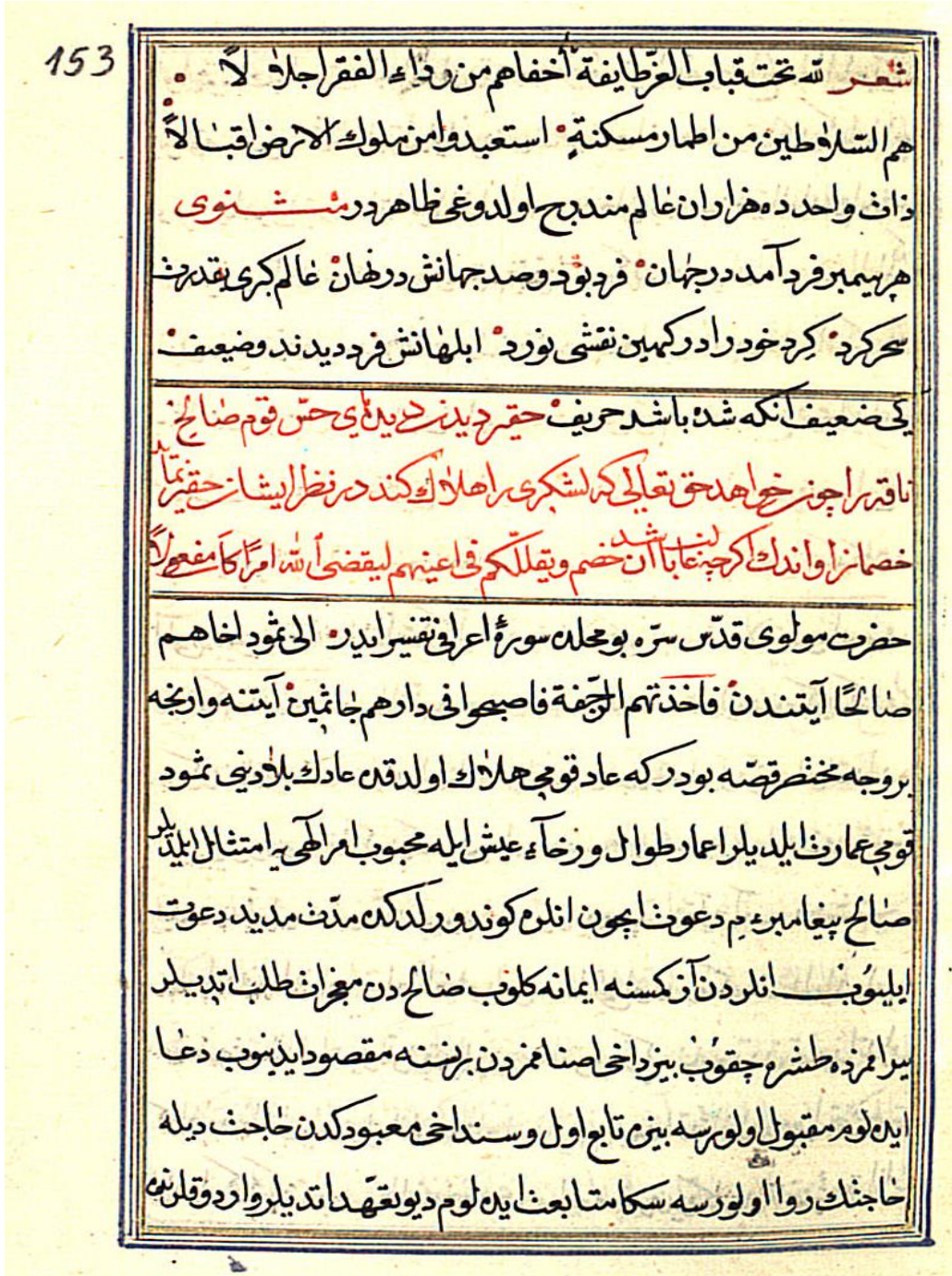
İnternet Kaynakları

- Buhtürî. *Dîvân*. <https://www.aldiwan.net/poem63474.html> [Erişim tarihi: 16.06.2022].
- Muhammed b. Sa'îd Bûsîrî. *Dîvân*. <https://www.aldiwan.net/poem18097.html> [Erişim Tarihi: 24.06.2022].
- Ebü'l-Feyz Muhammed b. Abdilkebir el-Kettânî. *Dîvân*. <https://www.aldiwan.net/poem24463.html> [Erişim Tarihi: 16.05.2022].
- Ebü Nüvâs, Dîvân. <https://www.aldiwan.net/poem21954.html> [Erişim Tarihi: 15.06.2022].
- el-Gîşârî, Kasîde. <https://poetsgate.com/poem.php?pm=62918> [Erişim Tarihi: 16.06.2022].
- Hayrat* Neşriyat *Meali*. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=13&ayet=41> [Erişim Tarihi: 03.07.2022].
- Lebîd b. Rebî'a. *Dîvân*. <https://www.aldiwan.net/poem21277.html> [Erişim Tarihi: 15.06.2022].
- Mütenebbî. *Dîvân*. <https://www.aldiwan.net/poem9529.html> [Erişim Tarihi: 16.06.2022].
- Sâlih Tâhâ. *Kasîde*. <https://poetsgate.com/poem.php?pm=152905> [Erişim Tarihi: 23.06.2022].

Sünen-i Tirmîzî. <https://hadithprophet.com/hadith-61869.html> [Erişim Tarihi: 16.06.2022].

“Zulüm” Kavramının Tanımı. <https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B8%D9%84%D9%85> [Erişim tarihi: 16.06.2022].

EK: Eserden Örnek Sayfa

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî, Sayfa: 153a